

DE REFORMATIE

Weekblad tot ontwikkeling van het Gereformeerde leven

Onder redactie van Prof. Dr. F. J. J. Buijendijk, Dr. K. Dijk, Dr. V. Hepp en Dr. B. Wielenga

Medewerkers: Dr. H. A. van Andel, Solo; J. van Andel, 's-Gravenhage; N. Baas, Amsterdam; Prof. Dr. H. Bavinck, Amsterdam; Dr. Henry Beels, Grand Rapids, Mich., N.-A.; Dr. Joh. C. Breen, Amsterdam; Prof. Dr. F. W. Groshede, Amsterdam; Dr. W. G. Harrenstein, Medan; Prof. Dr. T. Hoekstra, Kampen; Dr. G. Keizer, Tiel; Dr. B. A. Knoppers, Almelo; Dr. J. G. Kunst, Arnhem; Dr. H. W. Laman, Assen; Dr. C. Lindeboom, Amsterdam; Prof. Dr. S. O. Los, Voorburg; Dr. F. C. Meijster, Rotterdam; Dr. J. C. de Moor, Amsterdam; Prof. Dr. J. Ridderbos, Kampen; Dr. J. C. Rullmann, Utrecht; Dr. K. Schilder, Gorinchem; J. Schouten, Rotterdam; Dr. W. J. A. Schouten, Kampen; Dr. J. Thijss, Meppel; Dr. H. W. van der Vaart Smit, 's-Graveland; Dr. D. H. Th. Vollenhoven, Oostkapelle; Dr. J. de Vries, Tilburg; Dr. J. D. Wielenga, Anna Jacoba-Polder; Mr. J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Adres der Redactie:
Dr. V. HEPP, Paul Krugerstraat 55, Watergraafsmeer.

Drukkers. Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.

Abonnement: f 1.25 per drie maanden bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f 7.50 (voor Amerika 3 Dollar) per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. Reclames: 75 ct. per regel.

INHOUD: Een merkwaardige oratie. — Uit de Schrift: Wiens uitgangen zijn vanouds (Micha 5: 1b). — Kerkelijk Leven: De gezamenkwist ter Synode. — Uit het Politiek en Sociaal Leven: De plaats van den middenstand in het maatschappelijk leven IV. — Zending en Evangelisatie: De Acta Synodi. — Literatuur en Kunst: Moderne Letterkunde en Chr. Opvoeding XII. — Uit de Buitenlandse Kerken: De organisatie van de Dutch Reformed. — Perschoon. — Boekbespreking. — Vragenbus. — Kerknieuws.

EEN MERKWAARDIGE ORATIE.

Dr. J. A. Honing, Erfelijkheidsleer zonder Evolutietheorieën, Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt aan de Landbouwhoogeschool te Wageningen, 23 November 1920.

De evolutietheorie heeft de laatste eeuw op het terrein der natuurwetenschappen een belangrijke rol gespeeld. Zij tracht de veelheid der levensvormen te verklaren door deze te beschouwen als het resultaat van een geleidelijke ontwikkeling. Alle soorten in de planten- en dierenwereld zouden ontstaan zijn door de ontwikkeling uit een eerste levende cel en deze ontwikkeling zou beheerscht moeten worden door kouter mechanische invloeden.

De evolutie werd oorspronkelijk opgesteld als een werkhypothese, een onderstelling, die voorloopig werd gemaakt; maar die nader getoetst zou worden aan de resultaten van het onderzoek. Als zoodanig heeft zij ook haar vruchten afgeworpen. Zij heeft het onderzoek in nieuwe banen geleid. De eigenschappen en kenmerken der verschillende soorten werden met zorg onderzocht. Alle planten en alle diersoorten werden in een logisch systeem gerangschikt. De doelmatigheid der organen werd bestudeerd. De erfelijkheid van eigenschappen werd in studie genomen. De ontwikkelingsstadia van het embryo (de ongeboren vrucht), waarin men den sleutel der evolutie meende te ontdekken, werden nauwkeurig onderzocht.

Langzamerhand werd echter de evolutie tot een vooropgezette meening, een dogma, dat betekenis kreeg voor elk terrein van het leven. De evolutieleer werd tot een nieuw geloof, dat zich lijnrecht stelde tegenover het Christelijk geloof en dat er, helaas! ook in geslaagd is velen af te trekken van de belijdenis der vaderen.

Van de natuurwetenschap heette het, dat zij de evolutie zou bewijzen. Maar deze heeft hierin gefaald. Een direct bewijs kon niet worden geleverd, omdat men nooit de eene soort in de andere zag overgaan, en de indirecte bewijzen, die door sommigen gegeven werden, bleken verre van overtuigend te zijn. Men moest er zich toe bepalen theorieën op te stellen, die de evolutie aannemelijk zouden maken en die moesten aangeven, op welke wijze men zich de niet waargenomen ontwikkeling kon voorstellen. Hiervan zijn er een tweetal ook in ons land algemeen bekend geworden: de selectietheorie van Darwin en de mutatiethorie van De Vries.

Darwin meent, dat de soorten ontstaan zijn door natuurlijke teeltkeus. In den strijd om het bestaan zouden die individuen, die in een bevoorrechte positie verkeerden, b.v. de vlugste of de sterkste, overleven en zoo zou er geleidelijk na duizenden jaren een nieuwe soort met eigen kenmerken kunnen ontstaan. Maar tegen deze selectietheorie zijn zulke groote en voor de hand liggende bezwaren in te brengen, dat zij ook in het kamp der evolutionisten geen aanhangers meer vindt.

De mutatiethorie van De Vries meent, dat er nieuwe soorten zouden ontstaan door een plotselinge sprongvariatie. Deze theorie berust op een waarneming van Prof. De Vries, die op een veld, bezaaid met Teunisbloemen eenige nieuwe vormen vond, die hun afwijkende kenmerken na uitzaaiing in de volgende generatie behielden. Van Christelijke zijde heeft men er destijds terstond op gewezen, dat we hier vermoedelijk te doen hebben met een optreden van nieuwe rassen binnen de oude soort, zooals we toch ook een groot aantal menschenrassen kennen, die alle van Adam en Eva afstammen.

Maar tevens heeft men betoogd, dat het met alle logica in strijd is om op deze eene waargenomen mutatie (plotselinge verandering) bij de Teunisbloem een evolutieleer te bouwen, die reikt van de eerste levende cel tot het hoogst ontwikkelde dier of den mensch. Het is wel eenigszins pijnlijk, wanneer we zien, dat groote natuuronderzoekers, zooals Darwin en De Vries, bij het trekken van conclusies uit hun waarnemingen, fouten maken, die zelfs een leek kan aanwijzen; maar we mogen ze daarom toch niet verzwijgen.

De Christelijke apologeten hebben dan ook als regel een vernietigend oordeel geveld over evolutietheorieën, zooals die door Darwin, De Vries en hunne volgelingen, zijn gepropageerd en zij hebben betoogd, dat de natuurwetenschap tot dusver geen enkel steekhoudend argument heeft kunnen inbrengen tegen de oude opvatting, die uit het Bijbelverhaal afleidt, dat God de soorten geschapen heeft.

Dat hetzelfde oordeel ook wordt uitgesproken door vakmensen, blijft nog steeds uitzondering en daarom achten we het wel de moeite waard in ons blad de aandacht te vestigen op de inaugurele rede, waarmede Prof. Honing het hoogleeraarsambt heeft aanvaard te Wageningen. Of is het niet merkwaardig, wanneer we deze uitspraak hooren bevestigen, dat „van het ontstaan van nieuwe vormen in de natuur vrijwel niets met zekerheid bekend is“ (bl. 4). En is het niet een geheel nieuw geluid, indien even verder door dezen hooggeleerde betoogd wordt: „En daar het bewijs, dat de soorten niet geschapen zijn, niet gemakkelijk geleverd zal worden, zal de verklaring van het „mysterie der mysteries“ in Genesis I zeker nog lang voor velen meer dan enkel historische betekenis hebben“.

Prof. Honing is hoogleeraar in de erfelijkheidsleer. Deze wetenschap onderzoekt volgens welke wetten de eigenschappen van ouders en grootouders, in de planten- en dierenwereld, op hunne afstammelingen overgaan. Deze tak der natuurwetenschap heeft de laatste halve eeuw groote vorderingen gemaakt. Maar zij stond geheel in dienst van de evolutieleer. Dit vindt Prof. Honing verkeerd. Het belemmerde de erfelijkheidsleer in haar ontwikkeling en het is ook niet te verdedigen, dat men, zoodra men iets meende gevonden te hebben, dit ging uitbuiten om de ontwikkelingsleer te bewijzen. Prof. Honing zegt daarom, dat hij „geen bezwaar zou maken, indien de erfelijkheidsbiologen de evolutie voorloopig maar aan de filosofen overlieten“ (bl. 13). Ook meent hij, „dat de physioloog De Vries vele malen grooter is dan de advocaat van de mutatiethorie“ (bl. 15).

Tot dit oordeel over de ontwikkelingsleer komt Honing na een bespreking van de vier voornaamste evolutietheorieën, die van Lamarck, Darwin, De Vries en Lotsy.

Lamarck schrijft aan alle levende wezens een aangeboren neiging toe om volmaakter te worden. Hij wijst er op, dat bij mensch en dier de organen in sterkte toenemen, naarmate zij meer gebruikt worden. Zoo zullen de vingerspijeren van een pianist zich sterk ontwikkelen. Lamarck meent, dat deze verworven eigenschappen erfelijk zijn en dat dus b.v. ook de kinderen van een pianist bijzondere vingerspijeren hebben. Op deze wijze zouden nieuwe soorten ontstaan. Maar men is er nooit in geslaagd eenig bewijs aan te voeren voor deze erfelijkheid en daarmede valt de theorie.

Daarna wordt de selectietheorie van Darwin, waarop we boven reeds wezen, besproken. Honing meent, dat er wel een zekere selectie bestaat; maar alleen binnen de grenzen der soort. Hij geeft dan een aardig voorbeeld, dat gunstig afsteekt bij de giraffenhalsen-voorbeelden, die men anders gewoonlijk vermeld vindt. In Indië werkte de automobiel als selecteerende factor tegenover kippen en honden. Aanvankelijk werden er veel van deze dieren overreden; maar na eenigen tijd kwam dit maar zelden meer voor, omdat de domste dieren waren „wegge-selecteerd“. Zoo kan de selectie de in eenig opzicht

minderwaardige individuen doen verdwijnen; maar zij is niet in staat iets nieuws te maken, of een nieuwe soort te vormen.

Ook het geheim der mutatie van de Teunisbloem is door het nieuwere onderzoek ontsluit, terwijl ook duidelijk is geworden, waarop men alleen bij deze bloem (en nog een paar andere planten) mutatie heeft kunnen ontdekken. Het is gebleken, dat de Teunisbloem een z.g. dubbel-individu is. Men kan haar beschouwen als een bastaard van twee soorten, die ieder niet in zuiveren toestand bestaan kunnen, en de splitsing in nieuwe vormen, die De Vries waarnaam, heeft dan ook geheel volgens de erfelijkheidswetten plaats. Daarmede is de mutatiethorie vervallen.

Van de theorie van Lotsy, die het ontstaan van nieuwe soorten alleen uit kruising van bestaande wil verklaren, toont Honing aan, dat zij met zichzelf in tegenspraak komt.

Het standpunt van Prof. Honing komt ongeveer hier op neer: Men is er, ondanks alle moeite, niet in geslaagd ook maar eenig bewijs aan te voeren voor de evolutieleer. Indien er een ontwikkeling van de eene soort naar de andere heeft plaats gehad of nog plaats grijpt, dan onttrekt deze zich toch geheel aan ons proefondervindelijk onderzoek en kunnen we er in de natuurwetenschap geen rekening mede houden. Dit oordeel willen we gaarne onderschrijven.

Het zijn vooral de beoefenaars der erfelijkheidsleer van wie men had verwacht en gehoopt, dat zij de ontwikkelingsleer met bewijzen zouden staven. Uit de rede van Prof. Honing blijkt, dat het juist deze geleerden zijn, die voor de eens zoo hoog geroemde evolutietheorie een graf delven. Het is van belang hierop te wijzen, omdat men in z.g. populair-wetenschappelijke boeken nog weleens verkondigd ziet, dat de evolutiehypothese door de uitkomsten van het natuurwetenschappelijk onderzoek bewezen zou zijn. Integendeel. Van de evolutieleer, waarvan men eens zulke hooge verwachtingen koesterde, is na een eeuw niet veel meer overgebleven; maar ongeschokt staat nog de afoude belijdenis, dat God Almachtig hemel en aarde geschapen heeft en deze met alle schepselen, gelijk als met Zijne hand, onderhoudt.

W. J. A. SCHOUTEN.

UIT DE SCHRIFT.

Wiens uitgangen zijn van ouds.

(Kerstmis).

Wiens uitgangen zijn van ouds,
van de dagen der eeuwigheid.
Micha 5: 1b.

Eindelijk bij de kribbe!

Een maand lang zijn onze gedachten onderweg geweest, in de wijde wereld der Schriften, om het pad te vinden, dat naar Bethlehem leidt, om te gaan door de poort die het Woord Gods in de Davidsstad opent.

Eerst Advent! Om er te komen! Bij Hem, in wien al de volheid en godheid lichamenlijk woont, het vleeschgeworden Woord, de vervulde belofte, den Silo, den Wensch der heidenen.

Wij zijn begonnen in het verloren paradijs, waar door het donker gebladerde een troostende belofte Gods ruischte, en nu eindigen wij bij den geboren Koning, den Christus Gods, in wien de belofte schoone werkelijkheid werd, achter wiens kribbe het herwonnen paradijs in gouden heerlijkheid wenkt.

Maar juist nu wij aanbeddend knielen bij het Kindeke in doeken gewonden, en als de herders zien het Woord dat ons verkondigd is, juist nu moeten wij ons bezinnen, waarom wij alleen langs dezen weg, der innerlijke voorbereiding, door het Woord des Heeren, hier konden komen.

Hier schuilt een groot geestelijk belang, dat

rechtstreeks de eer van onzen Zaligmaker geldt en onzen vrede in Hem.

Waarom konden we niet rechtstreeks naar de Davidsstad gaan?

Waarom moesten die oude profeten en zangers ons tegenhouden op onzen weg, en ons dwingen om te luisteren naar hun voorspellende woorden, die toch het geloofsbewijs naar Hem Zelf nooit konden vervullen?

Wat baat een Simeon de diepzinnige profetie van Jakob op het oogenblik dat hij den geboren Heiland mag drukken aan het hart?

Als het ons waarlijk om Jezus te doen is, zouden we dien zieners en zangers willen toeroepen: ga toch op zij en verhinder ons niet om onzen Zaligmaker te zoeken!

Is dan de jubelzang: „Het Woord is vleesch geworden“ niet rijk genoeg, dat wij telkens weer vragen naar de oude liederen, die toch bij al hun schoone klanken het nooit verder kunnen brengen dan tot de profetie: Het Woord zal vleesch worden? Waarom nemen we niet uitsluitend de evangelien ter hand, die ons zeggen: Hij is gekomen, in plaats van de rollen des Ouden Verbonds, die slechts kunnen aankondigen: Hij komt! Wie zoekt sterren-glans als hij in zonnelicht wandelt? Wie dooft de lamp niet uit, als het dag geworden is?

Dat de wijzen uit het Oosten het lichtspoor aan den hemel volgden om tot den geboren Koning te komen — het is verklaarbaar, maar wie wil, na hij zijn kribbe aangebeden te hebben, weer terug naar die óéne ster in den donkeren nacht?

Vanwaar toch die geheimzinnige drang des harten om met ons denken naar de tijden vóór Christus' geboorte terug te gaan en aandachtig te letten op de beloften Gods, eer wij de vervulling daarvan in den geboren Heiland aanschouwen?

Het antwoord op die vraag is niet ver te zoeken, als wij slechts voor oogen houden wat Micha betuigt dat de uitgangen van den Christus zijn van ouds, van de dagen der eeuwigheid af aan.

Christus is een Levensboom, door God geplant in de stille eeuwigheid. Heel de bedeeling des Ouden Verbonds door, spruiten zijn wortels onder de aarde, vormt zich zijn stam, vergaderen zich zijne sappen. Eerst in de volheid des tijds schiet zijn groene scheut boven de aarde uit. En juist zulk een Zaligmaker hebben wij van noode, die in de diepten der eeuwigheid en in de breedte der eeuwen wortelt. De rol des Boeks moet met Zijn Naam vervuld zijn.

Voor de modernen is Jezus een verrassend-nieuwe verschijning, een wonder-geniale persoonlijkheid, door niemand verwacht, een groot profeet, die op eenmaal de wereld verbaast. Hij is voor hen als een wonderboom opgeschoten; als een lichtende komeet verschenen aan den hemel.

Zulk een Christusvoorstelling is een gebouw zonder fundament. Zulk een Jezus is niet anders dan Kind van Zijn eeuw.

En daarom kan hij niet verlossen, want hij is onmachtig de verzoening met God te weeg te brengen.

Een mensch kan ons niet helpen, wiens uitgangen zijn in den tijd en die met den tijd weer voorbijgaat.

Wij hebben als Middelaar noodig den Vader der eeuwigheid, wiens uitgangen zijn van ouds, naar den raad en het eeuwig welbehagen des Vaders.

Dit alleen kan ons Kerstvreugde geven, te weten dat de Heere dezen Zaligmaker ons schonk en dat in Hem alle beloften Gods ja en Amen zijn, omdat hij is de Christus der Schriften.

Van de dagen der eeuwigheid af ligt het verbond der genade in Hem vast. Daarom moesten alle tijden dienen om Zijn komst voor te bereiden. Heel de historie der wereld en der menscheit is geleid door de hand des Heeren, en naar Zijn hoog bevel, om den weg te bereiden voor het aangezicht van den Heiland heen.

Zalig de mensch, wien het gebeuren mag dat hij door genade Hem mag kennen en de kracht Zijner vleeschwording.

Dan geldt het van de Schriften: Deze zijn het die van Hem getuigen. En wie door den H. Geest zóó den Christus der Schriften mag vinden, (niet dien der verbeelding of der vermeende ervaring, los van het Woord!) die zal bij de kribbe dankbaar belijden: „Wij hebben gevonden den Messias, den Christus“.

En boven die kribbe zal hij den hemel geopend zien en de engelen Gods opklimmende en nederdalende op den Zoon des menschen.

F. C. M.

KERKELIJK LEVEN.

De Gezangenquaestie ter Synode.

I.

Voor een psycholoog zou het de moeite waard zijn, het eigenaardig verschijnsel te bestudeeren, dat de Gezangenkweste in en buiten de Gereformeerde Kerken nu reeds zoo veel tientallen van jaren de hartstochten opwekt en voor een kalme, objectieve behandeling volstrekt ongeschikt schijnt te zijn.

De voorstanders van het zingen van christelijke liederen buiten den Psalmbundel in onze godsdienst-oefeningen, hoe nuchter en onbevengden hun oordeel in andere zaken ook menigmaal zijn moge, keits met 3 pct., de wagenmakers met 21 pct.,

worden menigmaal heftig en driftig zoodra dit punt aan de orde komt. Zij zien allerlei spoken, vechten tegen windmolens en doen krasse uitslatingen, die bij bedaarde overweging steilg achterwege waren gebleven.

De tegenstanders doen voor hen niet onder. Heel de oude santenkraam der Sirenenliederen wordt weer voor den dag gehaald; de Gezangenquaestie schijnt het Schibboleth op kerkelijk gebied te zijn en wie maar met den vinger durft wijzen in de richting van eenige verruiming van den kring der liederen, die we als gemeente aanheffen, is aanstands verdacht als een heimelijk vijand der oude waarheid.

Ook voor, tijdens en na de Synode van Leeuwarden hebben zich zulke verschijnselen voorgedaan, die bewezen, dat het reeds zoo lang brandende vuur nog allerminst is gebluscht. Toch gelooven wij, niet verkeerd te zien, wanneer wij zeggen, dat de brandstof op raakt. Althans binnen den kring onzer Kerken. Daarbuiten, waar de richtingen-quaestie de gemoederen verdeelt, vindt natuurlijk deze zaak nog steeds een eigenaardige belangstelling, die een zuivere behandeling ervan onmogelijk maakt. Maar in de Gereformeerde Kerken, die zulke ondergeschikte dingen niet als criteria voor belijdenis en wandel behoeven te benutten, en waar, Gode zij dank, ondanks al wat de buitenwacht met een zeker leedvermaak in enkele singuliere gevallen meent te mogen opmerken van het tegendeel, een krachtig, gezond leven heerscht, heeft men de meest gunstige voorwaarden om op den duur tot een goeden toestand te komen.

We zeggen: „op den duur“ — want de geschiedenis, die in dezen zoo veel bedorven heeft, werkt stellig nog na, en zal dit ook nog wel blijven doen. Doch wie b.v. een vergelijking maakt tusschen de Synode van 's-Gravenhage (1914) en die van Leeuwarden (1920), zal moeten erkennen, dat we in dezen belangrijk gevorderd zijn. Uiterste voor- en tegenstanders van gezangen zullen natuurlijk over haar besluiten niet tevreden zijn. Doch over het algemeen is ons volk, naar we meenen te bespeuren, ingenomen met wat Leeuwarden in dezen besliste, en de eenparigheid, welke de Synode vertoonde ook wat dit punt betreft, was veelzeggend en verblijdend.

Om in deze richting door te werken, zullen wij, in overleg met de Redactie van dit weekblad, een korte uiteenzetting geven van de wijze, waarop deze zaak ter Synode is behandeld. Mede omdat in de pers verschillende uitslatingen de ronde hebben gedaan, die bewezen, dat men daarvan lang niet overal goed op de hoogte is. Nochtans zullen we niet polemisch, noch thetisch dit onderwerp bespreken, hopende daarmee iets ten goede te verrichten.

Hoewel in dezen de positie van een middenman tusschen de verwoede voorstanders en de heftige tegenstanders niet zeer benijdenswaardig is, hebben we toch moed, dat het getal der „middenstanders“ op dit gebied al grooter, het getal der „uitersten“ al kleiner zal worden. Mogen ook deze artikelen daartoe medewerken.

Wij stellen ons voor achtereenvolgens te schrijven over:

1. de twee minder gelukkig gekozen middelen, waardoor de voorstanders van Gezangen hun zaak in Leeuwarden trachtten te dienen.
2. het besluit, door de Synode ten principale over de Gezangenquaestie genomen.
3. de wijze, waarop dit besluit zal moeten worden ten uitvoer gelegd.

De M.

Wegens gebrek aan plaatsruimte blijft het slot-artikel van „Tweeërlei Schriftbeschouwing“ voor de volgende week bewaard.

HEPP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

De plaats van den middenstand in het maatschappelijk leven IV (Slot).

Een tweede argument voor de bestendiging van den middenstand ligt voor mij in deze onloochenbare feiten, dat, ondanks den druk van boven en van beneden, deze stand zich heeft weten te handhaven, en in den laatsten tijd tot herleving is gekomen. Hoewel van verschillende kanten gepredikt en gepropageerd is, dat de middenstand oneconomisch en duur en nadeelig is, zag geen coöperatie zich in staat dezen „nadeeligen“ factor uit het maatschappelijk leven te verwijderen, en het is er verre en zeer verre vandaan dat de winkelstand zijn plaats heeft moeten innemen voor de overheids-distributie.

Hier is de natuur sterker dan de leer.

De klein-industrie gaat weer veel meer bloeien. In de Langstraat b.v. schijnt er voor de kleinschoenmakerij een nieuwe periode van ontwikkeling te zijn aangebroken, en de statistieken van vroegere jaren bevestigen deze ervaring. „In België b.v. is tusschen de beide tellingen van 1846 en 1896 de bevolking vermeerderd met 50 pct. In dienzelfden tijd waren toegenomen de kleerma-

2) Aengement t.a.p. p. 290.

de schoenmakers met 37 pct., de bakkers met 62 pct., de schilders met 109 pct., het getal der schrijnwerkers alleen was afgenomen met 8 pct.“ (1)

Maar, zal deze en gene zeggen, onder die vele nieuw-opgekomen winkeliers en klein-industrieelen zijn tal van kleine neringdoenden, die den middenstand niets dan schade berokkenen, en moeten we nu over de vermeerdering van die kleine winkeltjes en zaakjes ons verblijden? Is er niet veel meer reden om met den heer Smeenk tegen dat teveel aan middenstanders te ageeren, en derhalve den groei van dezen stand met eenige bezorgdheid gade te slaan?

Laat ik, wat die kleine winkeltjes betreft, eerst mogen opmerken, dat zij, zooals ik ook reeds eerder zeide, een groot gevaar kunnen opleveren, doch daarmee mag over alle kleine zaken niet de staf worden gebroken. Mr. de Wilde heeft op het Tweede Christelijk-Sociaal Congres terecht opgemerkt, dat, wat de 4500 sigarenwinkeliers in Hamburg betreft, het vaak zoo is, dat naast het verkoopen van sigaren binnen- of buitenshuis allerlei productieve arbeid verricht wordt, en in het bakkersbedrijf de broodbezorging in sterke mate productief is, daar elke bakker zijn eigen klanten bedient. (2)

Er is echter nog iets, waarop ik wijzen moet. Ons past tegenover de kleine winkeltjes groote voorzichtigheid in ons oordeel of vooroordeel, want hoeveel groote zaken zijn niet uit heele kleine bedrijven voortgekomen. Als ik b.v. denk aan de zeepfabrieken van Pleines en aan tal van groote winkels, heb ik geen moed den zeer-kleinen winkelstand als schadelijk te brandmerken, en... wij loopen ook gevaar om hierin het beest Gods voorbij te zien. Hij verhoort de vierde bede om ons dagelijksch brood dikwerf door middel van zulke kleine zaakjes, en als Hij daarin in nood uitkomt of in de vervulling der tijdelijke behoeften antwoord op waarachtig vragen geeft, mogen wij, terwille van het geheel, dit individueel belang niet op zij schuiven.

In dit laatste schuilt zooveel kwaad.

In al het ijveren tegen den middenstand om der productie en der gemeenschap wille, ligt dit gevaar dat men het individueel welzijn opoffert aan de sociale welvaart, en de persoonlijkheid prijs geeft voor de gemeenschap. En dat standpunt moeten wij als Christenen verwerpen. Zeker wij wenschen voor het algemeen belang te ijveren, en zijn wars van alle individualisme, maar wij mogen nooit meedoen aan dat streven dat, in socialistische lijn, niet vraagt om het dagelijksch brood van den enkeling, maar het z.g.n. heil der massa.

Een laatste argument voor het behoud van den middenstand is van ethischen aard. De bestendiging van de klein-industrie en den winkelstand is ook van het grootste belang om de positie, welke zij in het maatschappelijk geheel innemen. Zij vormen daarin een moeilijk te missen steunpunt. Dr. Kuyper heeft den middenstand de ruggegraat der maatschappij genoemd, en deze lofreda is verre van overdrijving. „Een stand met een middelmatig ruim inkomen en een passende onafhankelijkheid is van onmisbaar belang voor het geheele maatschappelijk leven.“ (3) en wij ervaren het op kerkelijk en politiek terrein, dat de kern onzer gemeenten en de kern van onze geleerden grotendeels gevormd wordt door den middenstand.

Niet dat andere kringen tot de peripherie behooren.

Niet dat de aristocratie en de arbeiders minder goed zouden zijn, doch wanneer ik de reien onzer kerkeraads- en bestuursleden overzie, doe ik deze ervaring op, dat de meesten hunner tot den middenstand behooren of daaruit voortkomen. Nu kan het zijn, dat hier en daar b.v. de arbeiders stelselmatig uit deze colleges buitengesloten zijn, en dan moet daarin ten spoedigste verandering komen, want wees ons, indien wij het statusverschil in kerkeraden en besturen laten domineeren, maar dit neemt niet weg, dat wie eerlijk en onbevengden zich van de werkelijkheid rekenschap geeft, moet erkennen dat onze kracht voornamelijk school in de kleynen luyden van den middenstand.

Doch er is meer.

Wij kunnen den middenstand ook niet missen om deze ethische sociale wetgeving, dat de partijen dan veel te scherp tegenover elkander komen te staan. Wordt de winkelstand en de klein-industrie, al is het dan langzamerhand teruggedrongen, dan zal de maatschappij behalve enkele kleine groepen, bestaan uit het grootkapitaal aan de eene en de arbeidersklasse aan de andere zijde, en het maatschappelijk leven wordt nog meer een tooneel van hevigen strijd. De botsingen zullen zich dan vermenigvuldigen. Allerlei conflicten zullen zich openbaren. De klassen-worsteling zal dan in alle scherpte aan het licht treden. Het wordt dan een strijd op leven en dood, wie de overhand zal behouden, de kapitaal-machtige groot-industrie en handelsstand of de kapitaal-looze volksklasse, en dan wacht ons een toekomst, waarin wij of overgeleverd zijn aan de tyrannie van het groot-kapitaal, of aan de overheersching van coöperatie of staatsbemoeiing.

Geen van beiden begeeren wij.

Wij kunnen ze beide missen.

1) Aengement t.a.p. p. 84.

2) Proces Verbaal p. 116.

En a
stituée
vres. C
que la
elle de
On do
qualité
autono
social

Deze
De m

om de
in dez
hij ke
niet ge
evenz
eigens
lijke k
heeft
midden
kracht
waarin
en de
maakt

Hier
den va
moelijk
durend
elders
taarhei
vermoe
kracht
in zak
die bij
al der
bedrijf
voor h

Deze
Hier
leving.
dan en
het so
indien
werden

Tegen
Voor
dig ge
verheff
wat st
dat wi
gewich
lijke
(ik dri
uit), n
het een
zen ste

Uit c
Al be
matig
stand i
en noc
punt is
ook du
krachte
hunne
zich in
Gods v

Hoe
Allee
met pe
z'n ber
in over
miseers
niet an
ik wil
dit ond
is, doe
tijd als
door de
noodig
elemen
op den
drijft o
telijke

Mits
Mits
schapp
Mits
en wa
uit het
als vo
eigen s
voor h

Ook
Zij E
En a
als Ch
en elka
ons ge
Zijn k

5) Dit
p. 290,
staan in
stelling
blijven,
vallen. E
sociale
krachten
staal is